

"חִמְשׁ עֲשָׂרָה קְלָעִים"!? על אי התאמה דקדוקית, במין ובמספר אוריאל פרנק

'קבלת השונה'

יחס פרשני המקרא אל חריגים בלשון המקרא

במדבר לב, מב - סוף פרשת מטות:

וְנִבַּח הַלֵּךְ וְיִלְכֹּד אֶת־קַנְתַּי וְאֶת־בְּנֹתַיָּהּ וַיִּקְרָא **לָהּ** נִבַּח בְּשֵׁמִי:

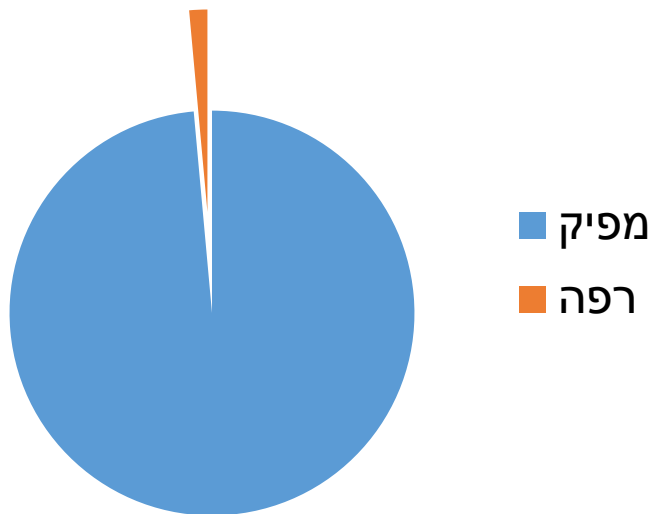
לה - ג' לא מפקין ה'א': במ' לב, מב; *זכ' ה, יא; רות ב, יד.

2. זכריה פרק ה פסוק יא:

וַיֹּאמֶר אֵלַי **לְבָנוֹת־לָהּ** בַּיִת בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר

3. רות פרק ב פסוק יד:

וַיֹּאמֶר **לָהּ** בְּעֵז לְעֵת הָאֲכֹל גְּשִׁי הַלֵּם וְאֲכַלְתְּ מִן־הַלֶּחֶם ...

'קבלת השונה'

יחס פרשני המקרא אל חריגים בלשון המקרא

רש"י בפרויקט השו"ת, ע"פ מהדורת פיליפ, פתח תקוה תשנ"ב

ויקרא לה נבֵח – לה אינו מפיק ה"א.

וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן:

לפי שלא נתקיים לה שם זה,

לפיכך הוא רפה, שמשמע מדרשו כמו לא.

ותמהני מה ידרוש צסתי תיבות הדומות לה:

"ויאמר לה בועז" (רות ב, יד);

"לצנות לה בית" (זכ' ה, יא).

רש"י במהדורת הכתר ובאתר על התורה:

וִיקְרָא לָהּ נִבֵּחַ – לֹא מִפִּיק ה"י,

וראיתי ביסודו של רבי משה [הדרשן]:

לפי שלא נתקיים לה שם זה,

לפיכך הוא רפי, שמשמע מדרשו כמו 'לא'.

ותמהני מה ידרוש צסתי תיבות הדומין לה:

"ויאמר לה בועז" (רות ב, יד);

"לצנות לה בית" (זכ' ה, יא).

רשימת מסורה המונה י"ח חסרי מפיק מספר "אכלה ואכלה":

י"ח לא מפקין ה"א בסוף תיבו' וסי'

ספר שמות פרק ט פסוק יח:

הַנְּנִי מִמְטִיר כְּעֵת מַחֵר בְּרֹד כַּיַּד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָּמֹהוּ
בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד־עַתָּה: - ל."

Ex. 2, 3.	ולא יכלה עוד הצפינו	וַתַּחֲמֹדָה
Ex. 9, 18.	הנני ממטיר כעת מחר	הַוּסְדָּה
Num. 15, 31.	כי דבר ה' בזה	עוֹנָה
Jos. 19, 13.	ומשם עבר קדמה	עָתָה
Jud. 1, 31.	אשר לא הודיש את	חֶלְבָּה
1 S. 20, 20.	ואני שלשת החצים	צָדָה
1 Reg. 14, 12.	ואת קומי לכי לביתך	בְּבֹאָה
Jer. 20, 17.	אשר לא מותתני מרחם	וְרַחֲמָה
Ez. 14, 4.	לכן דבר אותם ואמרת	בָּה
Ez. 16, 44.	הנה כל המשל זליר	בְּאִמָּה

שד"ל:

הוסדה – אם היה מקור (ואז היתה הה"א ראויה למפיק) היל"ל למן יום, לא למן היום... עכשו אינו אלא בנין הנפעל והוא אביו של בנין נפעל ובנו של התפעיל, אשר ממנו במקרא התפקדו: (שופטים כ, טו).

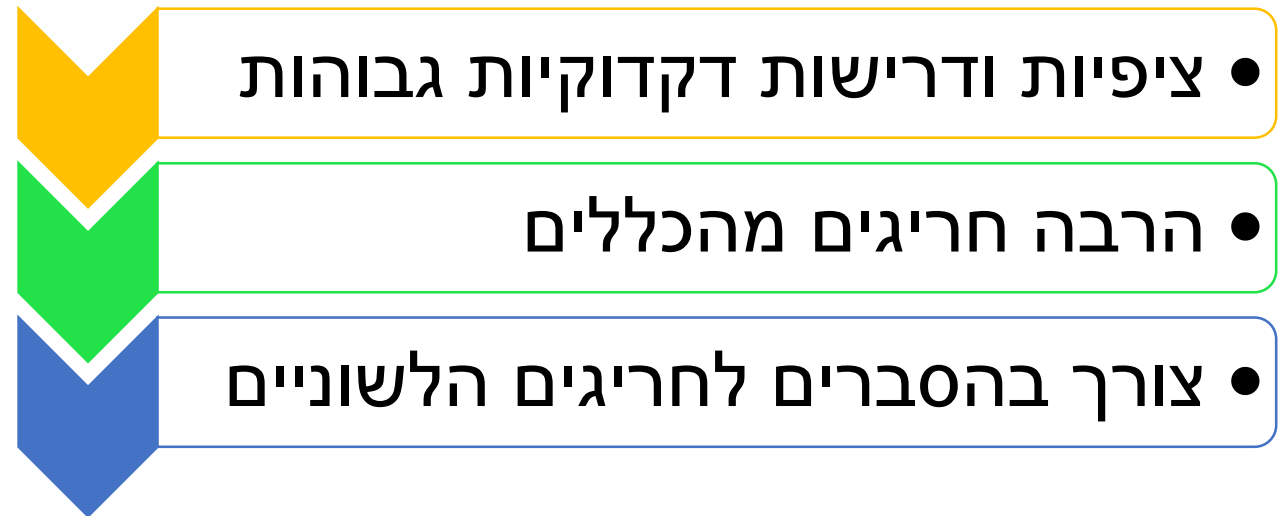
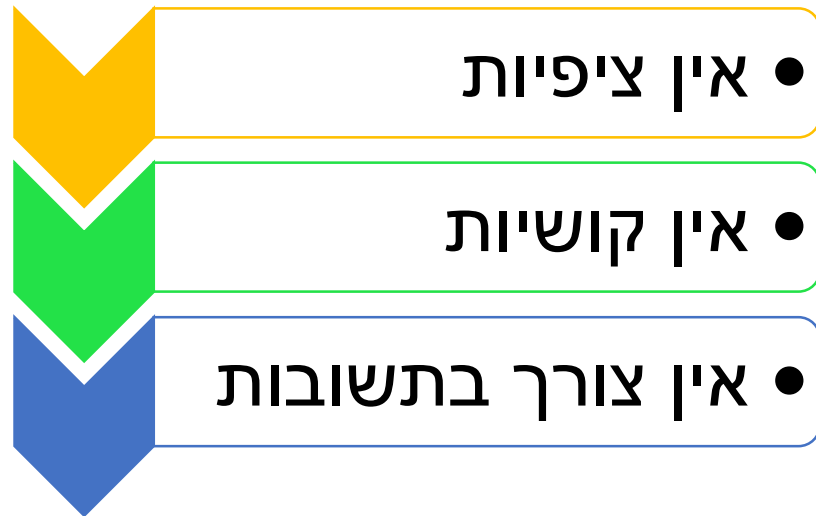
והנה אין ספק כי בעלי המסורת טעו במה שמנו מלה זו בכלל י"ח מלין דלא מפיקין ה"א בסוף תיבותא, לומר שראויות למפיק ואין בהן מפיק;

ומ"מ הנה זו ראייה על נקיון כפיהם, שלא שלחו ידם להגיה מסברה ולהוסיף המפיק שלדעתם היה ראוי להיות בתיבות הללו.

"קבלת השונה"

יחס פרשני המקרא אל חריגים בלשון המקרא

"רף הציפיות הדקדוקיות של הפרשן מהמקרא"

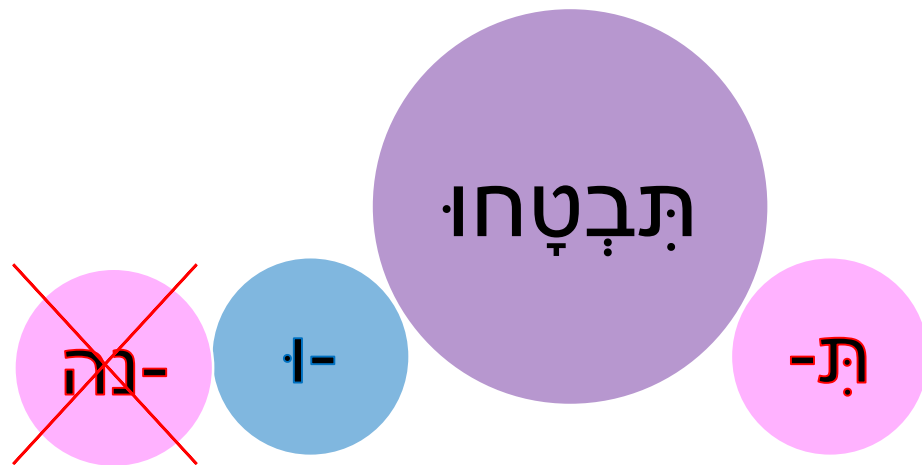
ניסוח כלל מדויק יותר עבור החריגים: תירוץ אחד כללי - עדיף על פתרונות קטנים ומקומיים.

"דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר"

צורות פֿעל חריגות – אנדרוגינוס סוג א': פֿעל שיש בו צורן זכרי וגם צורן נקבי

• ר' ישעיה מטראני: ירמיהו מט יא:

"מסִימן" אנדרוגינוס

וְאַל־מְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטְחוּ -

והאלמות שלך עלי תבטחו:

לזכרים היה אומר 'יבטחו',

לנקבות אומר תבטחו;

ובא בסימן אחד שלנקבה,

והיה ראוי לבוא בשני סימנין: 'תבטחנה'.

צורות פֿעל חריגות – אנדרוגינוס סוג א': פֿעל שיש בו צורן זכרי וגם צורן נקבי

• ר' ישעיה מטראני: ספר ירמיהו פרק מט פסוק יא:

וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ - והאלמנות שלך עלי תבטחו: לזכרים היה אומר 'יבטחו', לנקבות אומר תבטחו; ובא בסימן אחד שלנקבה, והיה ראוי לבוא בשני סימנין: 'תבטחנה'.

ודומה לו "ותקרבו העצמות" (בנוסחנו: עצמות; יחזקאל לז, ז) - והיה ראוי לומר: 'ותקרבנה [העצמות]'. וכן מצאנו שבאו הנקבות בסימן השני בלבד: "ויחמנה בבואן לשתות" (בר' ל, לח); "וישרנה הפרות" (ש"א ו, יב) - שהיה ראוי לומר: 'ותחמנה', 'ותשרנה'.

• רש"י: ספר שמואל א פרק ו פסוק יב:

וישרנה - הרי תיבה אנדרוגינוס

• 'רתוקות כסף' לר' יוסף אבן כספי, פרק יח, ע"פ העתקת ד"ר אורי מלמד:

נכון אומרו: "ויחמנה" (בראשית ל, לח); "ויחמו" (שם, שם, לט) כמו "ותחמנה"

אנדרוגינוס סוג שני:

מין דקדוקי של מילה

לשון נקבה - לשון זכר

רימון

תאנה

תפוח

אפונה

שום

דלעת

≠

מין ביולוגי

נקבה - זכר

איש

אשה

חמור

אתון

כבש

כבשה

אנדרוגינוס סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

"לא תֵעָבֹר אֵלַי אֶת הַגֵּל הַזֶּה (כינוי רמז ז')
וְאֶת הַמִּצְבָּה הַזֹּאת (כינוי רמז נ')"

"מסומן" אנדרוגינוס

מין דקדוקי של מילה

לשון זכר

גל

סלע

- לשון נקבה

אבן

מצבה

(בראשית לא, נב;
ר"א אבן עזרא שם, מו:
הגל והמצבה - הם שני שמות
לאותה ערימת אבנים)

אנדרוגינוס סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

התאמת שם המספר לשם העצם

רש"י (בראשית לב, ט): המחנה האחת

התאמת כינוי המושא לשם העצם

רד"צ הופמן: בנוסח השומרונים: האחד. נראה שזהו תיקון משום "והכהו" והכהו.

התאמת הפעל לשם העצם

מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה:

התאמת כינוי הרמז לשם העצם

(תהלים כז ג) אם תחנה עלי מחנה, הרי לשון נקבה,

(בראשית לג ח) המחנה הזו, לשון זכר.

וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה:

השמש:

התאמת כינוי השייכות לשם העצם

(בראשית יט כג) יצא על הארץ,

(תהלים יט ז) מקצה השמים מוצאו, הרי לשון זכר.

(מ"ב ג כב) השמש זרחה על המים, הרי לשון נקבה.

אנדרוגינזם סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

המשך רש"י (בראשית לב, ט):

...וכן רוח:

התאמת התאָר לשם העצם

(איוב א יט) והנה רוח גדולה

התאמת הפעֵל לשם העצם

בָּאָה,

הרי לשון נקבה,

(שם) ויגע בארבע פנות הבית, הרי לשון זכר,

(מ"א יט יא) ורוח גדולה וחזק מפרק הרים, הרי לשון זכר ולשון נקבה.

וכן אש:

(במדבר טז לה) ואש יצאה מאת ה', לשון נקבה.

(תהלים קד ד) אש לוחט, לשון זכר:

אי התאמה דקדוקית במין

• ויש לנו מילין שתעשה הזכר נקבה והנקבה זכר • פעם זכר ונקבת •
אך הפעם הזה • (Jud. 16, 28) בפעם הזאת • (Exod. 8, 28 u. 0.)
הלהן תשברנה י' עד אשר יגדלו • (Ruth 1, 13) עמדתם על הרככם
עשייתן תועבה • (Ez. 33, 26) וישלח ישראל ² • (Jud. 11, 17. u. 0.)
ותשלח ישראל • ותערוך ישראל • (1 Sam. 17, 21) ואמרת י' ה'
אחה דברת אל המקום הזה כי שמומות עולם תהיה • (Jer. 51, 62)
אדין י' זכר ונקבה • קהלת זכר ונקבה • ואש • ושמש • ו' והרסתי
את הקיר אשר טחתם תפל והגעתיזו אל האדץ ונגלה יסודו ונפלה
וכליחם בתוכה • (Ez. 13, 14) קיר זכר ונקבה • קח ⁹ את כוס היין
החמה והשקית י' אותו • (Jer. 25, 15) כוס אחותך תשהי העמוק' ¹⁰
והרחבה • (Ez. 23, 32) יד הוא והיא • מקום ⁹ זכר ונקבה • לשון זכר
ונקבה • רוח • זכר ונקבה • שה • זכר ונקבה :
כי יהיה ¹⁰ נערה בתולה • (Deut. 22, 23) :

תורה תמימה הערות שמות פרק יח הערה כט

• את הדרך ילכו בה - [מכאן דרך לשון נקבה +

כט) מדלא כתיב ילכו בו, ואע"פ דכנגד זה מצינו דרך לשון זכר (פ' תבוא) בדרך אחד יצאו מפרש בגמרא דהכא דבתורה קאי ותורה אקרי לשון נקבה לכן כתיב בלשון נקבה, והתם במלחמה איירי ודרכו של איש לעשות מלחמה כתיב לשון זכר. והנה כלל זה בכלל מסכים עם הנחת הראב"ע דכל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו, כלומר אפשר לכתבו בלשון זכר ולשון נקבה, אך **לפלא שכל המדקדקים לא זכרו כלל זה דהגמרא כי באופן כזה הולכין אחר הענין שעליו מוסב שורש זה כמבואר, והוא מסתבר מאד.**

ואמנם לא קשה במ"ש דדרך לשון נקבה ממה שחתימת מלה זו ברבים - ביו"ד מ"ם, דרכים, כשם זכר, ולא בו"ו ת"ו, ככל המלים מלשון נקבה, יען דבאמת אין כלל חתימה זו מוחלט, כי מצינו הרבה יוצאין מכלל זה, כמו השמות נשים, פילגשים, דבורים, נמלים, תאנים, שנים, כולם שמות נקבה וחותמין ברבים כחתימת שמות זכרים, וכן להיפך, אבות, בכורות, אריות, לבבות, מטות, שמות, לילות, כולם שמות זכר וחתימתם ברבים כשמות נקבה:+] [קדושין ב' ב']:

ר' בחיי שמות כב, ב:

והזכיר בלשון נקבה אם זרחה השמש ולא אמר אם זרח כי כן דרך הכתוב להזכיר בלשון נקבה כשרוצה לדבר בזמן שהשמש מתפשטת בעולם ומתרחבת ברוחב חללו, וכן (שמואל ב' יב) לעיני השמש הזאת, וכשהוא מתחיל לזרוח ורוצה לצאת ולהתנוצץ בזהרו נקרא בלשון זכר כלשון (בראשית לב) ויזרח לו השמש, וכתוב (שם יט) השמש יצא על הארץ, וכתוב (תהלים יט) ישיש כגבור לרוץ אורח, וע"כ הזכיר בכאן בלשון נקבה יאמר שאם התפשטה השמש בעולם שהוא יודע שיתפש ולא יוכל להנצל מידם דמים לו למי שימיתנו ויש לו לשלם מה שגנב, אם אין לו ונמכר בגנבתו.

הכתב והקבלה שם:

ויש לגמגם בכלל זה.

אנדרוגינוס סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

התאמת הפעל לשם העצם

• רש"י בראשית יג, ו: ולא נשא אותם - לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא, וצריך להוסיף עליו, כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ, לפיכך כתוב ולא נשא בלשון זכר:

מקור 3

• חזקוני בראשית יג, ו: ולא נשא אתם -

מצינו גם במקום אחר ארץ לשון זכר: יסוב כל-הארץ פְּעָרָה (זכריה יד, י).
בְּעֵבֶרֶת ה' צָב-אוֹת נְעַתָם אָרֶץ (ישעיהו ט, יח).

ובפסוק אחר אנדרוגינוס: אַבֵּל אֲמַלְלָה אָרֶץ (שם לג, ט).

מקור 4

אנדרוגינוס סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

וְכָל חָכָם לֵב בְּכֶם יָבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ... אֶת קִלְעֵי הַחֲצָר אֶת עַמֻּדָיו וְאֶת אֲדָנֶיהָ וְאֶת מָסַךְ שַׁעַר הַחֲצָר.

התאמת כינוי השייכות לשם העצם

• רש"י שמות לה, יז

אֶת עַמֻּדָיו וְאֶת אֲדָנֶיהָ –

הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה, וכן דברים הרבה:

• רש"י בראשית לב, ט:

המחנה האחת והכהו... וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה:

אנדרוגינוס סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

רשב"ם שם:

המחנה האחת - לשון נקבה הוא, כדכתיב "אם תחנה עלי מחנה" (תה' כז, ג); הנשאר - לשון זכר; הרבה הרבה מצינו תיבות, פעמים זכר פעמים נקבה, כמו "השמש יצא על הארץ" (בר' יט, כג) - "ותך השמש" (יונה ד, ח); "רוח סערה עושה דברו" (תה' קמח, ח) - "ורוח באה מעבר המדבר ויגע בארבע פינות הבית" (איוב א, יט).

ר' יוסף בכור שור שם:

המחנה האחת - יש דברים הרבה ששייך בהן לשון זכר ולשון נקיבה, היא, המחנה האחת, מהן; וכן 'שמש', כמו "השמש יצא על הארץ" (בר' יט, כג) - לשון זכר, "וזרחה לכם יראי שמי... מרפא בכנפיה" (מל"ג, כ) - לשון נקיבה; וכן דברים הרבה.

אנדרוגינוס סוג שני:

שם עצם שנחשב כזכר וגם כנקבה מבחינה לשונית

תוספות שם:

קשו קראי אהדדי - אע"ג דמצינו כמה דברים שנקראים בלשון זכר ונקבה דכתיב (יחזקאל ב) יְד שלוחה אלי והנה בו מגילת ספר וכן השמש באה (בראשית טו) השמש יצא (שם יט) המחנה האחת והכהו (שם לב) וכן בלשון חכמים מצינו (שבת דף כא.) גבי נר שכבתה אין זקוק לה נר שכבה (שם דף מד.) הלכה חמורב טרפון (סנהדרין דף לג.) השוכר את החמור והבריקה והוליכה בהר (ב"מ דף עח.) לא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור (כתובות דף עו.) וכהנה רבות,

מיהו היכא דאיכא לשנויי משנינן, ובקראי נמי יש שום דרשה, אי נמי לפי שראה המשניות ששינו לשונם אחרי שני הפסוקים היה רוצה לתת בהם טעם ודקדוק עליהם.

מסכת קידושין ב, ב:

'דרך' - לשון נקבה הוא, דכתיב: (שמות יח ב): והודעת להם את הדרך ילכו בה... ואשכחן 'דרך' דאיקרי לשון זכר, דכתיב (דברים כח ז): בדרך אחד יצאו אליך... קשו קראי אהדדי!

תפארת ישראל לרבי ישראל ב"ר גדליה ליפשיץ

גרמניה תקמ"ב (1782) - תרכ"א (1860).

תפארת ישראל - יכין מסכת טהרות פרק ח משנה ט אות נה

• "מִקֵּל שֶׁהִיא מְלֵאָה... טְהוֹרָה" ... ומצינו במקל גם לשון נקבה כגון מקל שבראשה משקין [טהרות פ"ד] וגם במשנתנו גופה כולה נקט למקל בלשון נקבה, אבל מצינו בו גם לשון זכר, מקל שיש בו בית קבול מזוזה [כלים פי"ז מט"ז], ומצינו כמה מיני כיוצא בו שנקראים לפעמים בלשון זכר ולפעמים בלשון נקבה. ובל"ז הרי ידוע הכלל בלה"ק דכל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו, כמ"ש רש"י פרשת וישלח.

תפארת ישראל - יכין מסכת אהלות פרק ט משנה טו אות עג

• ארון שהיא. אף דארון בתנ"ך נזכר בל"ז זכר, לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד [כחולין קל"ז ב'], ובל"ז כבר יסוד מוסד בלה"ק דכל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו כרש"י בראשית לב, ט]

אי התאמה דקדוקית במין

אנדרוגינוס סוג שלישי:

כל שם עצם המצייך דבר שאין בו מין ביולוגי

• חזקוני שם:

[המחנה האחת והכהו - כל דבר שאין בו רוח חיים פעמים נקרא
לשון זכר ופעמים לשון נקבה].

[משפט זה אינו מופיע בכ"י או בדפוסים. הוא שאוב מחזקוני במקום אחר, כדלקמן, ולכן מובא בסוגריים מרובעות].

<novetsky@gmail.com>

אנדרוגינוס סוג שלישי:

כל שם עצם המצויין דבר שאין בו מין ביולוגי

• "כל דבר שאין בו רוח חיים,

פעמים נקרא בלשון זכר ופעמים נקרא בלשון נקבה"

חזקוני {צרפת. 1310}

רבינו אשר בן יחיאל {אשכנז - ספרד. 1327} תוספות הרא"ש מסכת שבועות ה, ב ד"ה מראות נגעים

• "דבר שאין בו רוח חיים, זכרהו או נקבהו"

יש מייחסים כלל זה לרבי אברהם אבן עזרא {1164} ויש לרבינו תם {1171}

ויש מפקפקים בייחוסים אלה:

יד מלאכי, כללי התלמוד כלל שט; נחמיה אלוני, "כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו: פתגם דקדוקי מיוחס לראב"ע", [לשונו](#), ניסן תש"ח; ל"ר חרל"פ, [תורת הלשון של רבי אברהם אבן עזרא](#) – מסורת וחידוש, עמ' 131

ר' משה זכות
{הולנד –
איטליה. 1697}.
[קול הרמ"ז](#), פירוש
על [המשניות](#),
אמסטרדם תע"ט.

רבי מלאכי הכהן {איטליה. 1771} **יד מלאכי** כללי התלמוד כלל שט

כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו, כן כתב התי"ט בשם הראב"ע בפ"ב דנזיר מ"ב ובפ"ה דתמיד מ"ד אמנם הרב הגדול

מוהרמ"ז שם בתמיד בפירושו על המשניות כתב **שוודאי לא אמר הראב"ע כלל זה וגם שאינו**

אמיתי שהרי השמש יש בו רוח חיים ונמצא זכר ונקבה **ואי איתיה להאי כללא הכוונה היא שכך**

היא דרכה של תורה לקרותו לפעמים בשם זכר ולפעמים בלשון נקבה כמ"ש רש"י

בפסוק המחנה האחת והכהו **אבל לא שמה שנמצא בתורה בלשון זכר נוכל לאומרו בלשון**

נקבה או להפך וכן כתב הבית דוד בפ"ב דנזיר בשם ספר מקנה אברם וערוגת הבשם

ותא חזי מאן גברא רבא דמסהיד עליה להאי כללא ה"ה הרדב"ז ז"ל שבחלק ב' מתשובותיו סי' של"ו כתב שהוא מן

הראשונים ושכן היא הסכמת המדקדקים בשם ר"ת ז"ל וכן מצאתי עוד להרדב"ז ז"ל בקובץ ג' סי' קמ"ו מלשונות הרמב"ם שכתב כן

בשם ר"ת בריש קמא אך אני **בעניי יגעתי ולא מצאתי לר"ת שכתב כן** לא בקמא גם לא בשום דוכתא אחרינא.

אי התאמה דקדוקית במין

קלעי הקצר..
עמדיו.. אדניה

אנדרלמוסיה

ככל דבר שאין בו
רוח חיים
(אנדרוגינוס סוג 3)

מאותם שמות עצם
שהם אנדרוגינוס
(סוג 2)

חצר - נקבה בלבד
תמיד

רש"י שמות לה, יז

את עמדיו ואת
אדניה - הרי חצר
קרוי כאן לשון זכר
ולשון נקבה, וכן
דברים הרבה:

חזקוני שמות לה, יז את עמדיו ואת אדניה

מקור 5

כל דבר שאין בו רוח חיים, פעמים נקרא לשון זכר ופעמים לשון נקבה,
דוגמא: המחנה האחת והכהו, רוח גדולה וחזק, תאכלהו איש לא נפח (איוב כ כו),
והרים ממנו בקומצו מסולת המנחה, בית צדיק חסן רב ובתבוא(ו)ת רשע נעפרת
(משלי טו ו).

ואפי' בדבר שיש בו רוח חיים מצינו: ואם בהמה אשר יקריבו
ממנה... כל אשר יתן ממנו (ויקרא כז, ט).

אם כן, היה צ"ל:
"עמודיהם"

דבר אחר: עמדיו קאי אקלעים, ואת אדניה קאי אחקר.

אי התאמה דקדוקית במין

ויקרא פרק ו

(ז) וְזֹאת תֹּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקֶּרֶב אֲתָהּ בְּנֵי-אֶהֱרֹן לְפָנַי ה' אֶל-פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ:
(ח) וְהָרִים מִמֶּנּוּ בְּקִמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשְׁמְנָהּ וְאֵת כָּל-הַלֶּבֶנָּה אֲשֶׁר
עַל-הַמִּנְחָה

התאמת מילת היחס לשם העצם

ויקרא כז, ט:

וְאִם בְּהִמָּה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה... כָּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ.

התאמת מילת היחס לשם העצם

• ויקרא פרק ו פסוק ח:

• ממנו - ו' סבירין (סבורים בטעות: ממנה):

• וי' ו, ח; כז, ט; יהו' א, ז; שו' יא, לד; מ"א כב, מג; מ"ב ד, לט.

הקריטריונים לזיהוי המין הדקדוקי ב"כל שאין בו רוח חיים"

1. לפי סיומת רבים:

- סיומת רבות -ות = נקבה
- סיומת רבים -ים = זכר

2. לפי סיומת יחיד:

- עם סימן נקבי (סיומת -ה / -ת) = נקבה
- ללא סימן = זכר

3. מילון

הקריטריונים לזיהוי המין הדקדוקי ב"כל שאין בו רוח חיים"

הוכחה מתקדימים לשוניים:
אם המילה מופיעה בתורה
(או במשנה וכו') ויש סימן
לשוני היכול להעיד על המין
הדקדוקי של שם זה.

תואר

מספר

מילת יחס

פועל

כינויים:

כינוי גוף

כינוי רמז

כינוי שייכות

כינוי המושא

יש לוודא נכונות הקריטריונים לזיהוי המין הדקדוקי

• חזקוני שם:

- ואם ככה את עשה לי פירש"י תשש כחו של משה כנקבה. פירוש: שרוי בצער ובכעס היה, ולא היה יכול לגמור הדבר ולומר 'אתה' ואמר 'את' כאדם המתאנח, שבתחלת אנחתו אינו יכול לגמור נשימתו.

מקור 7

- וי"א: תיבת אַתְּ, לָךְ, בְּךָ, אַתָּךְ - לשון זכר ולשון נקבה!

- **התאמת כינוי גוף לשם העצם** **מקור 6**

- רמב"ן במדבר יא, טו: ואם ככה את עשה לי - תשש כחו של משה כנקבה, שהראהו הקב"ה פורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת, אמר לפניו אם כן הרגני נא הרוג, **לשון רש"י.**

- ולא הבינותי זה, שכנוי "את" כלפי מעלה הוא.
- ועל דרך הפשט, מנהג הלשון הוא גם בזכר,
אַתְּ כְּרוּב מְמַשֵּׁחַ הַסּוֹכֵךְ: (יחזקאל כח).

- ועל דרך האמת אם ככה את עושה לי, במדת הדין ידבר, כמו שאמר ויחר אף ה' מאד (בפסוק י), וכן וְאַתְּ תִּדְבֹר אֵלַינוּ (דברים ה, כד), כנוי לאש הגדולה שתדבר דברי השם אלינו, ושמענו מפיו ועשינו. וכן אַתְּ כְּרוּב מְמַשֵּׁחַ, בכרוב השני ירמוז. והמשכיל יבין:

רבה של בירות, הרב שבתִי בוחבוט:

- "ואנכי הפעוט מוסיף משלי, בהיות כי ידוע כי אין הדקדוק בכלל קדם להשפה, רק כי השפה קדמה לדקדוק ועפ"י השפה בצרו את חומת הדקדוק. ולכן יש הרבה דברים יוצאים מן הכלל ואינם מתאימים לחוקי הדקדוק ולא נוכל חלילה לשלוח יד לתקן, כאשר מעיר בזה הראב"ע בכמה מקומות עי' במגלת רות כמה פסוקים בין לשון זכר ללשון נקבה ועלינו לשמור על המסורת.
- וא"כ במלת נקדישך וכו' אחרי כי כל המון ישראל שגור בלשונם הך' בשו"א לא נוכל לומר שיש איזה שגיאה - אם מצד קובעי התפלה בודאי שדעתם גדולה מדעתינו והחסרון תלוי בנו, והלא גם בתורה מצינו בלשון נקבה ואם ככה את עושה לי עפרש"י - ואם נאמר במשך הזמן נשתבש גם זה אי אפשר כי השבוש יפול רק באיזה חלק מהעם, או באיזה מדינה לא בכל המון ישראל. אך בלי ספק אם אחרוני זמננו יקבעו איזה תפלה שאינה מתאמת לחוקי הדקדוק, אז רשאים אנו לתקן"...
- בתוך שו"ת ישכיל עבדי של ר' עובדיה הדאיה, ח"ב או"ח סימן ג'.

אי התאמה דקדוקית במספר

שמות כא, לג-לד: וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹ אוֹ כִי־יִכְרֶה אִישׁ בֶּר וְלֹא יִכְסֶּנוּ
וְנִפְל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: בְּעַל הַבוֹר יִשְׁלֹם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ:

התאמת הפעל לשמות העצם

תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא נד, א:

נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו כו' [חייב על הבהמה
ופטור על הכלים].

מתניתין דלא כר' יהודה, דתניא: ר"י מחייב על
נזקי כלים בבור.

מאי טעמא דרבנן? דאמר קרא: וְנִפְל שָׁמָּה שׁוֹר
אוֹ חֲמוֹר: שׁוֹר - ולא אדם, חֲמוֹר - ולא כלים.

ורבי יהודה? או - לרבות את הכלים.

ורבנן? או מבעי ליה לחלק.

ורבי יהודה? לחלק מוֹנְפֵל נפקא.

ורבנן? וְנִפְל - טובא משמע.

מקור 8

רש"י שם:

לחלק - דלא תימא אינו חייב
עד שיפול שם שור וחמור
ביחד.

ונפל - לשון יחיד.

ונפל טובא משמע - [כמו

ועשה בצלאל ואהליאב]

(שמות לו), ובא האות והמופת

(דברים יג), ובא הארי ואת

הדוב (שמואל א יז).

מקור 9

אי התאמה דקדוקית במספר

בלשון המקרא פֻעַל הבא לפני שמות שיש בהם גם זכר וגם נקבה, יכול להיות בלשון רבים (בהתאם לכל השמות), אך גם בלשון יחיד או יחידה (בהתאם לשם הסמוך לו).

ר"א אבן עזרא (שמות י, ח) על הכתוב "וַיּוֹשֶׁב אֶת מִשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן אֶל פְּרַעֲה" - "לפי דעתי, כי אמר 'ויושב' בעבור כי משה הוא העיקר, וככה 'וַתְּדַבֵּר מְרִים וְאֶהֱרֹן' (במדבר יב/א) - היא היתה עקר הדבור".

הפֻעַל המקדים את שני השמות מותאם לשם הסמוך (וַתְּדַבֵּר מְרִים וְאֶהֱרֹן), אך הפֻעַל המובא לאחר אֶזְכוּר שני השמות מתאים לכל הנ"ל (וַיֹּאמְרוּ: הֲרֵק אֶךְ בְּמִשֶׁה דְּבַר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דְּבַר!).

בראשית ט, כג:

וַיִּקַּח נֶשֶׁם וַיָּפֹת אֶת־הַשְּׂמֶלֶה וַיִּשְׂימוּ עַל־שִׁכְּמֹם
שְׂנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרֵינִית וַיִּכְסּוּ אֶת עַרְוֹת אֲבִיהֶם
וּפְנֵיהֶם אַחֲרֵינִית וְעַרְוֹת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ:

התאמת הפעל לשמות העצם

• רש"י:

וַיִּקַּח נֶשֶׁם וַיָּפֹת - אין כתיב ויקחו אלא ויקח, למד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית. ויפת זכה לינתן קבורה לבניו, שנאמר: אתן לגוג מקום שם קבר...

התאמת הפעל לשמות העצם

התאמת הפעל לשמות העצם

שמות יט ב

וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְּבַר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר וַיַּחֲנוּ שֵׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הַהָר:
רש"י: ויחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת:

שמות יד י

וּפָרְעָה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם
רש"י: נסע אחריהם - בלב אחד כאיש אחד. דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם, ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים. תנחומא:

במדבר לב כה

וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבֹדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אָדָנִי מְצִוֶּה:
• רש"י: ויאמר בני גד - כולם כאיש אחד:

התאמת הפעל לשמות העצם

התאמת הפעל לשמות העצם

בראשית א, כו: נעשה אדם

ר' יוסף בכור שור (מתלמידי ר"ת) {צרפת. ~1170} [קישור]

צורן רבים
בסוף שם
עצם
המציין
יחיד

והאי דנקט לשון רבים, דרך הכתוב לומר ליחיד לשון רבים ולרבים לשון יחיד, ולזכר לשון נקיבה ולנקיבה לשון זכר, כמו הכא שאומר על אדם: וירדו, והיה לו לומר 'וירדה' [...!...] "ובני פלוא אליאב" (במ' כו, ח); "ובני דן חושים" (בר' מו, כג); ולרבים לשון יחיד, כמו "ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו" (יהו' ב, ד); ולזכר לשון נקיבה, כמו "ואת תדבר אלינו" (דב' ה, כד), וכמו "ואת שדוד מה תעשי" (יר' ד, ל); ולנקיבה לשון זכר, כמו "ויאמר אליה עמוד פתח האוהל" (שו' ד, כ), אע"פ שיש לומר ש'עמוד' - כמו 'לעמוד';

התאמת
כינוי
המושא
לשם
העצם

ויש תיבות - חֶצְיִם לשון זכר וחצים לשון נקיבה, כמו "ויחמנה" (בר' ל, לח); "וישרנה" (ש"א ו, יב).

מלכים א פרק יז

- (ח) וַיְהִי דְבַר־יְקֹזֵק אֵלָיו לֵאמֹר:
- (ט) קוּם לֶךְ צֹרְפַתָּה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וַיִּשְׁבֶּתָּ שָׁם הִנֵּה צוִיתִי שָׁם אִשָּׁה אֲלַמְנָה לְכַלְכְּלָךְ:
- (י) וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ צֹרְפַתָּה וַיִּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם אִשָּׁה אֲלַמְנָה מְקַשֶּׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר קַח־נָא לִי מְעֵט־מִים בְּכָלִי וְאַשְׁתֵּה:
- (יא) וַתֵּלֶךְ לְקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר לְקַח־נָא לִי פַת־לֶחֶם בַּיּוֹם:
- (יב) וַתֹּאמֶר חַי־יְקֹזֵק אֱלֹהֶיךָ אִם־יִשְׁלִי מֵעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כֶף־קֶמַח בִּפֶּד וּמְעֵט־שֶׁמֶן בַּצֹּפֶת וְהִנְנִי מְקַשֶּׁשֶׁת שָׁנִים עֵצִים וּבָאתִי וְעָשִׂיתִיהוּ לִי וּלְבָנִי וְאֶכְלָנָהוּ וּמָתְנוּ:
- (יג) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵלֶיהָ אֶל־תִּירָאִי בָאִי עָשִׂי כַדְבָּרְךָ אֲךָ עָשִׂי־לִי מִשָּׁם עֵגָה קִטְנָה בְּרֵאשִׁיטָה וְהוֹצֵאת לִי וְלֶךְ וּלְבִנְךָ תַעֲשִׂי בְּאַחֲרֹנָה: 0
- (יד) כִּי כֹה אָמַר יְקֹזֵק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּד הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצֹפֶת הַשֶּׁמֶן לֹא תִחָסֵר עַד יוֹם תִּתֵּן־תִּת־יְקֹזֵק גְּשָׁם עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה:
- (טו) וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה כַדְבָּר אֵלֶיהָ וַתֹּאכַל הוּא־הִיא־וְהִיא וְהוּא וּבֵיתָה יָמִים:
- (טז) כֹּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצֹפֶת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסַר כַּדְבָּר יְקֹזֵק אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד אֵלֶיהָ:

וּתְלַךְ וּתַעֲשֶׂה כְּדַבַּר אֱלֹהֵינוּ **וְתֹאכַל** הִיא וְהוּא [כתיב: הוא והיא] וּבֵיתָהּ"

רד"ק מלכים א, יז: (טו) וְתֹאכַל הִיא וְהוּא הכתוב: הזכר בתחילה והנקבה

באחרונה, והקרי להפך, ושניהם עניין אחד, כי שניהם אכלו. אבל מנהג הלשון

הוא כשזכר זכר ונקבה כאחד, יפול הלשון על הקודם, אם זכר אם נקבה,

והראשון הוא העיקר, לפיכך נזכר בראשונה, כמו: **'וְתִדְבַר מְרִים וְאַהֲרֹן'**,

'וְתִכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה [..] וּמְרַדְּכֵי הַיְהוּדִי' (אסתר ט, כט), **'קַיִים עָלֵיהֶם מְרַדְּכֵי**

הַיְהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה' (שם לא), וכן זה: **'וְתֹאכַל הִיא וְהוּא'**, כי היא העיקר,

ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס. ובדרש: הוא והיא כתוב - בזכות אליהו אכלו

אי התאמה דקדוקית במין ובמספר

כִּד הַקְּמַח לֹא כָלְתָה וְצִפְחַת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסַר כְּדָבָר ה' אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד אֱלֹהֵינוּ:

הפעל לא תואם למין הדקדוקי של עיקר הצירוף השמני וגרעינו (דהיינו "צפחת", "הנסמך" בצירוף הסמיכות "צפחת השמן")

הצירוף השמני:

"צפחת השמן"

העיקר, הגרעין

רד"ק מלכים א, יז: (טז) וצפחת השמן לא

חסר [...] ואמר חסר לשון זכר, כי טעמו אל

השמן; ולמעלה אמר לא תחסר לשון נקבה,

טעמו על הצפחת; והעניין אחד.

כמו שאמר למעלה (פסוק יד) הוא מנהג הלשון ברוב: להיות טעם הפעל אל הדבק,

ו(כ)[ב]מעט: יהיה הפעל אל הנדבק, כמו: כִּי הִיְתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה (שמואל ב'

י, ט; במקום "כי היו"), קול נגידים נחבאו (איוב כט, י; במקום "נחבא"), "קנשת גברים חתים"

(שמואל א' ב, ד; במקום "חתה")

ר' יוסף כספי מלכים א יז טו:

הוא והיא - כתוב, וקרי היא והוא; וכל זה להעירנו שהיו אוכלים בחבורה אחת יחד ובחבה: פעם הוא ראשון ופעם הוא אחרון, לא לעולם הוא ראשונה כמו שעשה בתחלה (פס' יג); ועוד להעירנו שלשון הזכר והנקבה נכון לו ולה; וראה הפלגה: איך לשון הזכר נכון לנקבה או הפך זה, שכותב זה הספר עשה על השם: כתוב - "תִּתֶּן" וקרי: "תִּת" (פס' יד); ואין זה יותר נפלא בתורה מאמרו לשם יתברך "וְאִם כָּכָה אֶתְּ עוֹשֶׂה לִּי" (במ' יא, טו); ועל כל פנים הוא יתברך מציאה אחת כמו נמצא אחד, והוא חכמה ודעת וכל הדומה לזה, ולמה אין נכון עליו לשון נקבה כמו לשון זכר? וחלילה שיהיה לא זכר ולא נקבה! וכמה האמתות מבוארות לבעלי העינים וכמה נעלמות מן העורים!

טז: לא חסר -

מקור 11

לשון זכר, ולפנים כתב "לא תחסר" (לעיל, יד) לשון נקבה; והכל נכון.

שמואל ב פרק יג (לח) וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גִּשׁוּר וַיְהִי־נֶשֶׁם נְשָׁלֵשׁ שָׁנִים:
(לט) וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נָחַם עַל־אֲמֹנֹן כִּי־מֵת:

- רש"י שמואל ב יג לט
- ותכל דוד - הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תרגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה (תהלים פ"ד) לשון תאוה:
- רד"ק שמואל ב יג לט
- (לט) ותכל דוד - פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נפשי יצאה בדברו
- והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל אשת דוד והוא פועל יוצא כלו' אשתו אם אבשלום בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום התאוה שיצא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת אל אבשלום:

שמואל ב פרק יג (לה) וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גִּשּׁוֹר וַיְהִי־נָשָׁם נְשָׁלֵשׁ נְשָׁנִים:
(לט) וַתִּכַּל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נָחַם עַל־אֲמֹנֹן כִּי־מֵת:

רבי יוסף כספי שמואל ב יג לט:

ותכל – אין בזה חסרון שם ולא במקום מכל ספרי הקדש וחלילה, כי א"כ לא יהיה ספר ותורה. אבל מן האפשר הוא לכל זכר לשון נקבה וכן הפך זה כמו שאמרנו כמה פעמים.

'רתוקות כסף' לר' יוסף אבן כספי, פרק יח, ע"פ העתקת ד"ר אורי מלמד:

"וכל אלה הבל הבלים. אבל נכון ביסוד הלשון לומר: "ותכל דוד" כמו "ויכל". וכן נכון: "ויכל בת שבע" כמו "ותכל". והכל אפשרי, ואין הבדל ביניהם, רק בין מה שנמצא על הרוב, ובין מה שנמצא על המעט. "

"שאף מצד הלשון נכון לרמוז על כל גשם וגם על כל נמצא, אם בלשון זכר אם בלשון נקבה: וזה בלשון זכר - מפני שעל כל פנים הוא 'גשם' ו'גוף נמצא' ו'נברא' ו'יש' ו'דבר'. ואם בלשון נקבה - כי על כל פנים הוא 'גופה' או 'מציאות' ו'בריאה'."

תורת ה' תמימה!

ר' יוסף קרא, שמואל א פרק א פסוק יז:

אך דע לך, כשנכתבה הנבואה, שלימה נכתבה עם פתרונה וכל הצורך, שלא יכשלו בה דורות הבאים, וממקומו אין חסר כלום; ואין צריך להביא ראיה ממקום אחר, ולא מדרש, כי תורה - תמימה נתנה, תמימה נכתבה, ולא תתחסר כל בה, ומדרש חכמינו - כדי להגדיל תורה ויאדיר; אבל כל מי שאינו יודע פשוטו של מקרא, ונוטה לו אחר מדרשו של דבר, דומה לזה ששטפתהו שבולת הנהר ומעמקי מים מציפין, ואוחז כל אשר יעלה בידו להינצל; ואלו שם לבו אל דבר יי', היה חוקר אחר פשר דבר ופשוטו, ומוצא לקיים מה שנאמר "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת יי' ודעת אלהים תמצא" (משלי ב, ד - ה)

לזאת יקרא אשה. כל המפרשים הקודמים נטו כמה נטיות להעלים מהם ידיעת העברי על אמתתו וידיעת ההגיון, וזה מבואר בדבריהם בכמה מקומות, והמשל בזה נבוכו במה שכתו ותכל דוד (ש"ב י"ג ל"ט), ואמרו שחסר משם נפש⁵). וכן נבוכו באמרו בכאן יקרא⁶) על אשה, וכמה מאלו הענינים והדומים להם, כמו שנבוכו באמרו ותצפנו (יהושע ב') על שני האנשים, ובכלל בכמה ענינים, עם היות מבואר ליודעי העברי וההגיון, והענין הזה בקצרה, כי סימני הזכר וסימני הנקבה הם הבדלים בלתי הכרחיים, והעד הנאמן כי ביסוד הלשון יש מלות אין בהם הבדל בין זכר ונקבה, כמו הפעל הרומז לרבים נסתרים בעבר וכן למדבר בעדו, ואילו היה יחוד הזכר ויחוד הנקבה דבר הכרחי, היה תמידי לא יסור, אבל הוא אפשרי על הרוב, ולכן אפשר אבל על המועט שלא לתת יסוד, כי ההבדל

ממנו כילל וממנו מיחה, וממנו מיחד מן המיחה, כל שכן שנכון על כל זכר לשון נקבה, כמו ותכל דיד, כי הוא על כל פנים בריאה ומציאה ונופה כמו גיפת שאול (דבהי"א י"ב), וכן נכון לומר עד"מ ויכל בת שבע, כי היא גשם ונוף ויש ודבר, ובכמו זה הענין תמשוך על יחוד יחיד ורבים, כי על כל רבים או שם כלל אם סיג או מין נכון לומר לשון רבים, כי רבים הם, וכן לשון יחיד, כי הוא קבוצ וחבור מה, ולכן נאמר ויען איש ישראל (שי"ב י"ט מ"ד), ויאמר מצרים (שמות י"ד כ"ה), וכתוב ותצפנו (יהושע ב' ד') על כלל משנים או האלה, וראה הפלגה בפסוק אחד נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כ"ח א'), וכזה בכל פרט ופרט, ולאיש יחיד נכון לומר לשון יחיד כי הוא אחד מצד מה, וגם נכון לומר עליו לשון רבים, כי הוא גשם וכל גשם הוא בעל חלקים, ולא די זה, כי אף בשכל הנפרד נאמר לשון רבים מצד, ובכלל בכל נמצא זולת השי"ת לבדו, ואלו הענינים עיקרים יקרים ואין זה מקום ביאורם, כי לא חברנו זה הספר רק לדעת המובן מן הכתוב בתורה ביותר קצר שאפשר לנו, רק אכתוב עם זה הערות ורמיזות על סודות נפלאות להזכרה:

מתוך "לוח זכרון" (=תוכן העניינים) של ספר רתוקות כסף שכתב המחבר, רבי יוסף כספי

יז. להודיע כי עזיבת הביאור אינו עול וחמס, ועשייתו הוא חסד גמור. וכל זה מצד מה שידוע כי ההבדל: ממנו כולל, וממנו מיחד, וממנו מיחד מן המיחד.
יח. להודיע כי סימן הזכר והנקבה אינו דבר הכרחי.
יט. להודיע כי סימן היחיד והרבים אינו דבר הכרחי.
כ. להודיע כי סימן העבר והעתיד אינו דבר הכרחי.

חסרונות שיטת אבן כספי

[=יתרונות השיטה המסורתית]

- "זלזול" ברמת הדיוק: כל הדיוק בפרטים – לחינם! וכי דיברה תורה כלשון הדיבור של בני אדם בשוק, ולא כבני אדם הכותבים שירה!?
- "סייג להבנה - דקדוק": פעמים ששימת לב להתאמת המין הדקדוקי שופכת אור על ההבנה הנכונה והמדויקת של המשפט.
- פעמים רבות שהדיוק נותן עושר פרשני [אך כנ"ל, לפי אבן כספי: "מי שיבקש בזה דיוק הוא מכיין כוונות לא כון במ אומרם"]

יתרונות שיטת אבן כספי

[=חסרונות השיטה המסורתית]

- תירוץ אחד כללי - עדיף על פתרונות קטנים ומקומיים, וכמו שלמדנו מדברי רש"י: "ותמיהני מה ילרוך ב..."
- לתשובת המינים (כבפירוש ריב"ש)
- להרגיע חששות שכביכול נפלו טעויות
- להרגיע "נקרני לשון" המחמירים יותר מדי עם עברייני חוקי הדקדוק

יתרונות הדיוק: הבנה נכונה ומדויקת של המשפט

(ט) וְעָשִׂיתָ אֶת חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן לְפָאֵת נֶגֶב־תֵּימָנָה קִלְעִים לְחֲצֵר שֵׁשׁ מִשְׁזָר
מָאָה בָּאֵמָה אַרְבָּה לְפָאֵה הָאֶחָת: (י) וְעַמֻּדָיו עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרִים
נְחֹשֶׁת וְוֵי הָעַמֻּדִים וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף: (יא) וְכֵן לְפָאֵת צָפוֹן בְּאַרְבָּה קִלְעִים
מָאָה אַרְבָּה וְעַמֻּדוֹ וְעַמֻּדָיו עֲשָׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרִים נְחֹשֶׁת וְוֵי הָעַמֻּדִים
וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף: (יב) וְרוֹחַב הַחֲצֵר לְפָאֵת־יָם קִלְעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם
עֲשָׂרָה וְאַדְנִיָּהֶם עֲשָׂרָה: (יג) וְרוֹחַב הַחֲצֵר לְפָאֵת קִדְמָה מְזֻרְחָה חֲמִשִּׁים
אַמָּה: (יד) וְחִמֹּשׁ עֲשָׂרָה אַמָּה קִלְעִים לְכַתֵּף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנִיָּהֶם
שְׁלֹשָׁה: (טו) וְלַכַּתֵּף הַשֵּׁנִית חֲמִשׁ עֲשָׂרָה קִלְעִים
עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנִיָּהֶם שְׁלֹשָׁה:

יתרונות הדיוק: הבנה נכונה ומדויקת של המשפט

"קִלְעִים" הם ממין זכר

המספר "חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה" מתאים לנקבה

מה שנראה לנו זכר -
באמת נקבה

מה שנראה לנו נקבה - באמת זכר

מאותם שמות עצם שהם
אנדרוגינוס (סוג 2)

אין כאן סתירה, כי כלל לא
התכוונו לשדך כאן זכר עם נקבה

ככל דבר שאין בו רוח
חיים (אנדרוגינוס סוג 3)

"אין להקפיד כלל בכל העברי, בין לשון זכר ובין לשון נקבה"

יתרונות הדיוק: הבנה נכונה ומדויקת של המשפט

- ההולכים בשיטה המסורתית, יש סיכוי רב יותר שהם יגיעו להבנה הנכונה שאין בתורה מניין לקלעי החצר!
- אין התורה מציינת אלא את מידת אורכם באמות, וזהו שיעור הכתוב: "חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה [אָמָה] קְלָעִים", והמספר מתאים ל"אָמָה" (שם ממין נקבה).

• הוכחות:

1. כך מוכח מן הפסוק שלפניו:

(יד) וְחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אָמָה קְלָעִים לְכִתְף

עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:

(טו) וְלִכְתֵּף הַשְּׁנִיית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה ---- קְלָעִים

עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:

2. מתיאור ביצוע הציווי בפרשת ויקהל (שמות לח, יד-טו):

יד קְלָעִים חֲמֵשׁ-עֶשְׂרֵה אָמָה, אֶל-הַכִּתֵּף; עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה, וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה.

טו וְלִכְתֵּף הַשְּׁנִיית, מְזָה וּמְזָה לְשַׁעַר הַחֹצֵר, קְלָעִים, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אָמָה; עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה, וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה.

יתרונות הדיוק: הבנה נכונה ומדויקת של המשפט

הרב נתן קמנצקי

בהסכמה לספר "דיקא נמי - דקדוק לתלמוד בבלי ולתרגום אונקלוס" מאת אמו"ר, הרב יצחק פרנק:

"הגאון הרב יעקב קמנצקי ז"ל סבר שהוא [לימוד הדקדוק] נכלל במצות ת"ת, משום שידיעת חכמת הלשון נחוצה להגיע לפסק ההלכה הנכון. והוא הזכיר טעות בדקדוק שגרמה למחבר אחד, בעל כוונות רצויות, להציע לבנות מקווה בכל בית יהודי. אבל עקב חוסר ידיעתו שהמלה 'אצבע' מינה נקבה, היו המקוואות שהמליץ עליהם פחותים מכשיעור ופסולים, והשימוש בהם היה גורם לעבירות של איסור כרת למכביר, רח"ל. לפיכך ידיעת דקדוק איננה רק אחת מ'פרפראות לחכמה' [...] אלא כגופי הלכות, שנמשך מהם פסק הלכה".

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

וַיֹּאמֶר אֵלֶיָּהּ
עֵמֶד פֶּתַח
הָאֵהָל, וְהָיָה
אִם אִישׁ יָבֹא
וְשָׂאֵלְךָ וְאָמַר
'הֲיֵשׁ פֶּה אִישׁ'
וְאָמַרְתָּ 'אֵין'.

• רש"י שופטים ד, כ:

• עמד פתח האהל - זרזי עצמך כזכר, לכך לא אמר: עמדי.

• ויש אומרים: עמוד - כמו לעמוד.

בניסוחו של פרופ' יהודה אליצור בפירוש דעת מקרא:
זוהי צורת מקור בהוראת ציווי, וכמו: "וַיִּכְלֹתָ עֵמֶד"
(שמות יח כג).

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

• ר' יעקב מדן:

הכתוב בכוונה מוסר ב"טעות" לשונית זו את האווירה של הסיפור. לאחר שהשקתה אותו "את נאוד הקלב, ותשקהו ותכסהו" בכדי להרדימו, על סף הרדמות הוא פונה אל יעל, וטועה בלשונו בהחליפו "עמדי" ב"עמד". לשון הסיפור כאן, על "טעויותיה", משרתת את המסר הספרותי של תוכן הסיפור.

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
עֲמַד פֶּתַח
הָאֵהָל, וְהָיָה
אִם אִישׁ יָבֹא
וְשָׁאַלְךָ וְאָמַר
'הֲיֵשׁ פֹּה אִישׁ'
וְאָמַרְתְּ 'אֵין'.

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

רמב"ן: ספר ויקרא פרק יא פסוק ו:

- ואת הארנבת - מין שיקראו כן בלשון הקדש הזכר והנקבה ממנו; וכן היענה, ובעופות היונה, אין שם הזכר חלוק מן הנקבה. ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר: גמל, שפן, חזיר, "דוב אורב" (איכה ג, י), "פרה ודוב תרעינה" (יש' יא, ז). וכן תור בעופות, ולכך אמר הכתוב "שתי תורים או שני בני יונה" (וי' ה, ז) – יזכיר ב"תורים" שהן בלשון זכר: "שתי", וב"יונה": "שני", להודיע שאין קפיידא בהם.

- ואל תשיב עלי מלשון רבותינו, שיאמרו (ראה משנה בכורות ד, ד) 'פרה וחזירה', ויאמרו (ראה בכורות ו, ב) 'גמל הבא מן הגמלה' - כי ישאילו בהן לשון, לבאר כונתם.

ירמיהו ב, כד: פָּרָה | לִמַּד מִדְּבָר
בָּאוֹת נִפְשׁוּ נִפְשָׁהּ שְׂאֲפָה רוּחַ
תִּאֲנָתָה מִי יִשְׁיבָנָה
רד"ק:

וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה, כי 'פרא' הוא [לשון] כלל לזכר ולנקבה, כמו 'חמור' ו'שור': "ויהי לי שור וחמור" (בר' לג, ו). ואפשר שהנקבה רצה יותר, לפיכך זכר בלשון נקבה ואמר באות נפשה. אבל אחר שהוא כתוב נפשו, לשון זכר, נאמר המשל [הזה] (על זה) ועל זה. והקרי הוא נפשה - כמו שהוא רוב הפסוק בלשון נקבה...

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

- התאמת מילות יחס לשם העצם

- שכל טוב (בובר) שמות פרשת שמות פרק א סימן כא

- ויהי כי יראו המילדת את האלהים. כלומר כיון שראה פרעה שהן יראות מלפני הקדוש ברוך הוא, והיו מחיות את הילדים, מיד ויעש להם למצריים בתים, **שהרי לא כתב להן לשון נקבה, אלא להם לשון זכר**, מלמד שעמד ותיקן בתים למצריים סמוך לבתי ישראל להיותם שכנים להם, שכיון שנולד בן לישראל יהיו הם מרגישים שהתינוק בוכה, ויהיו נוטלין את התינוק משליכין אותו ליאור, ועליהם אמר שלמה אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים (שה"ש ב טו)...

- פירוש הריב"א על התורה שמות פרשת שמות פרק א פסוק כא

- ויעש להם. תימה: היה לו לומר להנה לשון נקבה ואומר ר"ת מאורליי' שמוסב הוא על העם כי בין שתי בתי ישראל היה בית אחד של מצרים כדי שיבכה התנוק נגד חבירו כמו שדורש התלמוד בפ"ר דסוטה גבי אחזו לנו שועלים שועלים קטנים וגו':

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

• התאמת מילות יחס לשם העצם

• חזקוני שמות פרשת שמות פרק א פסוק כא

- ויעש להם - בהרבה מקומות מצינו לשון זכר גבי נקבה. ויצל אלוקים את מקנה אביכם ויתן לי ויבואו הרועים ויגרשום. ועוד הרבה.
- בתים אלו בנים, שבניו של אדם נקראו בית. מישנד"א בלע"ז. כמו שמצינו בדוד, והגיד לך כי בית יעשה לך וגו' והקימותי את בניך אחריך וגו' והכינותי את ממלכתו. אף כאן נתן להם בנים והולך ומפרש כיצד ...

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

- **התאמת מילות יחס לשם העצם**
- **רבינו בחיי שמות פרשת שמות פרק א פסוק כא**
- (כא) ויעש להם בתים. לשתי המילדות האלה, הם יוכבד ומרים בתה, נקראת יוכבד שפרה שמשפרת הולד, ונקראת מרים פועה על שם שפועה את הולד. ובאור הכתוב על דרך הפשט, ויהי כאשר יראו המילדות את האלהים, יותר מיראת המלך והיו מחיות את הזכרים, **ויעש להם בתים, לישראל**, כלומר שהושיב להם שומרים והעמיד בית מצרי אחד בין שני בתים של ישראל כדי שלא יוכלו להסתיר הילדים מהם. **וכן "ותען להם מרים" (שמות טו, כא), חוזר לישראל ולא לנשים היוצאות אחריה. ויש שפירשו בתים בתי כלאים, שיהיו סגורות שם לעולם.**
- **ועל דרך המדרש (שמו"ר א, כא): ויעש להם בתים (שם א, כא) ברכם בבתי אבות, בתי כהונה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, וכן כתיב "בית אהרן ברכו את ה'", "בית הלוי ברכו את ה'" (תהלים קלה, יט - כ). ולפי המדרש הזה אין מלת "ויעש" חוזרת לפרעה רק אל האלהים. ומה שהזכיר "ויצו פרעה" (פסוק כב) ולא אמר ויצו לכל עמו, מוכיח על זה כי מלת "ויעש" חוזרת להש"י, ועל כן הוצרך להזכיר שם פרעה, ותחזור מלת "להם" למילדות, והיה לו לומר להן כי כן משפט הלשון בנקבות, וכן הזכיר למעלה "ויאמר להן מדוע עשיתן" (פסוק יח), אבל מצינו כי הוא דרך הכתובים במקומות, כי כן מצינו "ויבאו הרועים ויגרשום", ואחר כן הזכיר "ויושיען וישק את צאנם" (להלן ב, יז). ואולי הטעם הזה כי המילדות האלה, נתן להן הכתוב מעלת הזכרים בשכר המצוה שהן מתעסקות בה להחיות הזכרים, ולכך הזכיר בהן ב' לשונות לשון נקבה ולשון זכר פעם להם פעם להן, ועוד מפני ששבט לוי כולל הכהונה והלויה שהם כנגד הרחמים והדין, והבן זה.**

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

• התאמת מילות יחס לשם העצם – מבחינת הגוף

• רש"י דברים פרשת עקב פרק יא פסוק כא

'לתת לכם' אין כתיב כאן, אלא לתת להם - מכאן אנו למידין תחיית המתים מן התורה.

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

- התאמת כינוי שייכות לשם העצם
- התאמת מילות יחס לשם העצם
- **במדבר כז, ז:** "כִּן בָּנוֹת צִלְפֻּחַד דְּבָרְתָּ, נָתַן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִיהֶם, וְהַעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן".
- **במדבר לו, ו:** "לְטוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים".
- **חזקוני במדבר כז, ז:**
- להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם - תרווייהו במ"ם לשון זכר אעפ"י שהן היו נקבות.

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

- התאמת כינוי שייכות לשם העצם

- התאמת מילות יחס לשם העצם

- כלי יקר במדבר פרשת פינחס פרק כז פסוק ז

- (ז) נתון תתן להם וגו'. להן מבעי ליה למימר, וכן בתוך אחי אביהם אביהן מבעי ליה למימר, כמו שנאמר בסמוך והעברת את נחלת אביהן להן. וזה לפי שבענין הירושה אם אין לו בן הרי הם עומדים במקום זכרים לכל דבר על כן אמר נתון תתן להם כמדבר לזכרים להורות שהם כזכרים לכל דבר ירושה. אבל אחר כך שאמר והעברת המורה על לשון עברה, או לשון העברת נחלה משבט לשבט מצד שהן נקבות על כן אמר כמדבר לנקבות והעברת נחלת אביהן להן:

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

• התאמת פעלים לשם העצם

מלבי"ם:

למה ספר הכתוב הטמנתם ב"פ?

ותחלה אמר ותצפנו בלשון יחיד ואח"כ
ותטמנם בלשון רבים?

רש"י יהושע ב, ד:

וּתְצַפְנוּ - יש מקראות שמדברים על הרבים
כיחיד, לפי שמיהרה בהטמנתם, ובמקום צר,
כאילו היה יחיד, ומדרש אגדה תנחומא (שלח
א'): פנחס וכלב היו, ופינחס עמד לפניהם ולא
ראוהו לפי שהיה כמלאך. דבר אחר: ותצפנו,
כל אחד ואחד בפני עצמו, ודוגמתו מצינו: שָׁמַן
וּקְטַרֶת יִשְׁמַח־לֵב (משלי כז) ולא אמר ישמחו
לב, [וכן שָׁמַשׁ יָרַח עָמַד זָבְלָה (חבקוק ג, יא)].

יהושע פרק ב
(ד) וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים
וַתְּצַפְנוּ

וַתֹּאמֶר: כִּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא
יָדַעְתִּי מֵאִין הֵמָּה: (ה) וַיְהִי הַשָּׁעַר
לְסָגוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא
יָדַעְתִּי אָנָּה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רֹדְפוֹ
מִהָר אַחֲרֵיהֶם כִּי תִשְׁיָגוּם:

(ו) וְהִיא הֶעֱלִתָם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם
בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֹרְכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג:

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

• התאמת פעלים לשם העצם

רבי יוסף כספי יהושע ב, ד:

ותצפנו – לחנם טרחו בזה הקודמים כי כן נכון לרבים לומר כל לשון יחיד כמו לשון רבים, וכן הפך זה, ר"ל ליחיד כל לשון רבים כמו לשון יחיד, וזה ידוע ליודעי ההגיון.

לשם מה שנה ה' בין "ספר התורה הזוה" לבין "ספר התורה הזאת"?

• התאמת כינוי רמז לשם העצם

• רש"י דברים כט, כ:

בספר התורה הזוה - ולמעלה אמר: בספר התורה הזאת: גם כל חלי וכל מכה וגו' (דברים כח, סא). 'הזאת' לשון נקבה מוסב על 'התורה', 'הזוה' לשון זכר מוסב על ה'ספר'. ועל ידי פיסוק הטעמים הם נחלקים לשתי לשונות: בפרשת קללות הטפחא נקודה תחת 'בספר', ו'התורה הזאת' דבוקים זה לזה, לפיכך אמר 'הזאת', וכאן הטפחא נתונה תחת 'התורה', נמצא 'ספר התורה' דבוקים זה לזה, לפיכך לשון זכר נופל לאחוריו, שהלשון נופל על הספר.

שבת

- התאמת כינוי שייכות לשם העצם
- התאמת כינוי מושא לשם העצם
- התאמת כינוי גוף לשם העצם

מקור 28

- אבן עזרא במדבר כח י: בשבתו - שב אל יום השבת, אעפ"י שנמצא כל שומר שבת מחללו (ישעי' נו, ו).
- מאמר חמץ לרשב"ץ: על כן קוראים שבת שלפני הפסח שבת הגדול. ואף על פי ששבת לשון נקבה הוא שנאמר כי אות היא ביני וביניכם (שמות לא, יג). גם לשון זכר הוא שנאמר עולת שבת בשבתו (במדבר כח, י).

מקור 29

שבת

מקור 31

• התאמת פעלים לשם העצם

• אבן עזרא (הפירוש הארוך) שמות לא, טו: ובא מלת יַעֲשֶׂה עם מְלַאכָּה. אולי יחסר מלת כל, או דבר מעשה.

• רבינו בחיי שמות כ, יא: כי ששת ימים עשה ה'. ע"ד הפשט שעורו בששת, וכמוהו: "ושלש עשרה שנה מרדו" (בראשית יד, ד). וע"ד השכל: ה"ששת ימים עשה ה'" ובכלל החדוש הם, וזה יורה כי הזמן נברא, ואֵלו אמר "בששת ימים" היה מורה כי הזמן היה קדמון.

מקור 32

שני מנהיגי ישראל נצטוו להסיר את נעליהם בגלל קדושת המקום

משה רבנו שמות ג:

”וַיֹּאמֶר: אֵל תִּקְרַב הֵלִם! שֶׁל נַעֲלֶיךָ
מֵעַל רַגְלֶיךָ, כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה
עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קֹדֶשׁ הוּא!”

יהושע בן-נון יהושע ה:

”וַיֹּאמֶר שֵׁר צָבָא הִי אֶל יְהוֹשֻׁעַ: שֶׁל
נַעֲלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ, כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה
עוֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא!”

רבים

רַגְלֶיךָ

נַעֲלֶיךָ

יחיד

רַגְלֶיךָ/רַגְלֶיךָ

נַעֲלֶיךָ

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

1. מדרש תנחומא (בובר) פרשת שמות סימן טז ד"ה [טז] ויאמר הנבי ויאמר אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך וגו' (שם שם / שמות ג' / ה), **ביהושע כתיב של נעליך** (יהושע ה טו), **ובמשה כתיב של נעליך**.
2. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת שמות פרק ג סימן ה (ה) ויאמר אל תקרב הלום. עדיין לא קרב הזמן להסתכל באספקלריא: של נעליך מעל רגליך. וביהושע כתוב של נעליך (יהושע ה טו), לפי שמשה רבינו לא זכה בשני דברים ...
3. פירוש הריב"א על התורה שמות פרשת שמות פרק ג פסוק ה ד"ה (ה) של (ה) של נעליך. וביהושע אומר של נעליך לפי שמשה רבינו ע"ה לא זכה בב' דברים בכניסת הארץ ובבנים שיעמדו על מדריגתו אבל יהושע אע"פ שלא זכה לבנים מ"מ זכה ונכנס לארץ.
4. מלבי"ם שמות פרשת שמות פרק ג פסוק ב בו כי אדמת קדש הוא. מדוע לא אמר ויעש משה כן כמ"ש אצל יהושע, ולמה ליהושע אמר נעליך בל"י ולמשה אמר נעליך בלשון רבים, ומ"ש אנכי אלהי אביך היל"ל אלהי אבותיך: וירא
5. של"ה פרשת שמות דרך חיים תוכחת מוסר ד"ה כח רגלך כי המקום אשר אתה עמד עליו קדש הוא'. יש שלשה שינויים: אחד, בכאן אמר 'נעליך' לשון רבים, ושם אמר 'נעליך' בלשון יחיד. השני, בכאן אמר 'אדמת קדש' ושם לא נאמר תיבת

ספר מְלַמֵּד התלמידים, פרשת שמות, לרבי יעקב ב"ר אבא מרי אנטולי
1194 - 1256 פרובאנס (דרום צרפת) – איטליה
חתנו של המתרגם ר' שמואל אבן תבון

משה רבינו ע"ה לא היה מרגיש במראה ההוא שהוא מראה נבואה להמשיל לו הענינים הנזכרים או אחד מהם וזה קרהו לפי שהיה ראשית נבואתו ועד עתה לא ידע שהשיג מעלה זו וכן מצאנו בשמואל [...] ונאמר לו לגלות הענין של נעלך [...] וכן מה שנאמר ליהושע של נעליך בא גם כן לפי שיהושע עד עתה לא השיג המעלה העליונה הזאת בנבואה והוא ששיג הנביא ראיית המלאך בדמות איש ולפיכך היה מדמה כי הוא איש ממש ואמר לו הלנו אתם אם לצרינו ולפי שיהושע כבר דבר אליו השם פעמים רבות וכבר השיג מעלת הנבואה אך לא זאת. ולפיכך נאמר נעלך ורגלך לא נעליך ורגליך אבל משה רבינו לפי שהיתה תחלת נבואתו נאמר לו נעליך ורגליך.

רבי יוסף כספאי: 'נעלך' או 'נעליך' – הכל אחד, ומי שיבקש בזה דיוק הוא מכיין כונות לא כון במ אומרם; וכבר זכרנו "כף רגלכם" (יהו' א, ג).

יתרונות הדיוק: עושר פרשני

דברים פרשת עקב פרק יא פסוק כד

כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלֶיְכֶם בוֹ לָכֶם יְהִי מִן־הַמְּדַבֵּר וְהַלְבֵּנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פָּרַת
וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן יְהִי גְבֻלְכֶם:

יהושע פרק א פסוק ג

כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלֶיְכֶם בוֹ לָכֶם נִתְּתִיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה:

מלאכי פרק ג פסוק כא

וְעִסוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יְהִיוּ אִפְרַת תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת:

רבי יוסף כספי:

רגלכם או 'רגליכם', וכף או 'כפות' – הכל נכון ואחד בענין; והקש על זה בכל מקום.

התאמת פעלים לשם העצם

שמואל א ד, טו

וְעָלִי בֶן תְּשָׁעִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה וְעֵינָיו קָמָה
וְלֹא יָכוֹל לָרְאוֹת.

רבי יוסף כספי:

ועיניו קמה - נכון בעברי ובהגיון כמו 'ועיניו
קמו'.

ויש בכאן חיוב ושלילה, כמו "בתולה ואיש
לא ידעה" (בר' כד, טז).

ישעיהו סב, יב

וְלֹךְ יִקְרָא דְרוֹשָׁה עִיר לֹא נֶעְזְבָה:

רבי יוסף כספי:

לא נעזבה - אחר דרושה, לחזוק, כמו
"בתולה ואיש לא ידעה" (בר' כד, טז), כי
החזוקים פעם יבאו בשני מחייבים, ופעם
בשני שוללים, ופעם במחייב ושולל.

כיו"ב אפשר להסביר שימוש
במילים נרפדות או בסטייה
מהתאמה דקדוקית במין
ובמספר כגיוון

כפל לשון לחיזוק

רבי יוסף כספי ירמיהו נב, לד:

כל ימי חייו - זה הַשְּׁנוּת, לתוספת באור ולחזוק ולשקידה;
וכן "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (בר' מ, כב);
וכן "בתולה ואיש לא ידעה" (בר' כד, טז);
וכן "כי מת אתה ולא תחיה" (מ"ב ב, א);
וכן "וחיו ולא ימותו" (במ' ד, יט);
וכן "בנים סכלים המה ולא נבונים" (יר' ד, כב);
"עם סכל ואין לב" (יר' ה, כא);
ורבים כן לאין מספר.

ומי שיתן בזה טעמים, או ירבה פרושים, הנה הוא מרבה הבלים.

ישראל

ישעיהו ס, ט:

...וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פִּאֲרָהּ.

רד"ק:

פארך -

בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בכינוי לזכר, בעבור כי כאשר מדבר כנגד ישראל, ידבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה: לשון זכר - כנגד העם, ולשון נקבה - כנגד הַפְּנִסָּה.

ישעיהו נג, י:

אִם־תִּשְׂשִׁים אָנֹכִי נִפְשׁוֹ יִרְאֶה זָרַע יֶאֱרִיךָ יָמִים

ר' יוסף כספי:

ואמר תשים - לשון נקבה לישראל, כמו "תערוך ישראל" (ש"א יז, כא), ואחר נפשו ויראה - לשון זכר; והכל נכון בעברי ובהגיון, כמו שאמרנו כמה פעמים.

תודה על ההקשבה!

אוריאל פרנק

ליצירת קשר:

franklashon@gmail.com

